

Balogh P. Piusz OPraem

„Ha az alapok is elrontatnak, az igaz mit cselekedhet?” (Ps 10,3) — mégis kell egyházzene-oktatás!

Tisztelt Hallgatóság!

Mindig nehezen tudok elszakadni a zsoltároktól, különösen akkor, ha azok szíven ütő, lélekbe markoló dologról szólnak. A szent liturgiát, az Egyház istendicséretét maga az Egyház nevezi *opus Dei*-nek, azaz Isten művének, olyan dolognak, amelyben Isten keze benne van, amelyet Isten hozott létre és tart fenn az ember közreműködésével. Ám úgy tűnik, hogy amibe az ember is belekerül, ott esetlenségek és hibák is történnek, bajok és nehézségek támadnak. Ha nem így lenne, akkor az előadás címének ihlető zsoltára, a 10. zsoltár nem tenné szóvá, hogy amiket Isten létrehozott, azokat az emberek időnként lerombolják, és akkor az igaz mit tesz? Tehát az a valaki mit tesz, aki a romokat látja?

Balogh P. Piusz OPraem premontrai szerzetes-pap, egyházzenész, a Gödöllői Premontrai Szent Norbert Egyházzenei Szakközépiskola vezetője, a Gödöllői Kántorátus művészeti vezetője, a Magyar Egyházzenei Társaság alelnöke.

Szent Ágoston zsoltáros gondolatköre

Szent Ágoston, a nagy zsoltármagyarázó több más téma közepette úgy fejtegeti ezt a zsoltárverset, hogy ami lerombolódik, az nem más, mint a dicséret, amelyet Isten a „kisdedek és csecsemők szája által” visz végbe — egy másik zsoltár, a 8. szerint. Tehát Isten műve a tiszta istendicséret, amelyet a Neovulgata zsoltárfordítása alapoknak mond: „Ha az alapok is elrontatnak, az igaz mit cselekedhet?” A régi zsoltárszöveg így hangzik: „Ha lerontják azt, amit alkottál, akkor az igaz mit tehet?” Szent Ágoston nyomán így tehetjük fel a kérdést: ha tönkremegy és silánnyá válik a dicséret, mert értéktelenné és tartalmatlaná válik, akkor kell-e valamit tenni? Ebben a helyzetben maga Szent Ágoston is türelemre int, mondván: Krisztus mindenkinek azt mondja, hogy „békességet hagyok rátok, az én békémet adom nektek” (J 14,27), Júdásnak, az ő árulójának is átnyújtotta az Eucharisziát, s őhöz is szólt örök életre szóló igéssel.¹

De hagyjuk is el a különféle fordításokat, és hagyjuk el az allegorikus szentírásmagyarázatot is, akármennyire is megvan a maga létjogosultsága, ha a szövegben valami nagyon fontos többletjelentés húzódik meg, hagyjuk el, nehogy túlságosan belekeveredjünk, és ne lássunk világosan!

Amire figyelniünk kell, az konferenciánk tartalma szerint nem más, mint a liturgia szövege és ennek megvalósulási formája (szakrális zene, liturgikus

¹ Aurelius Augustinus: *Enarratio in psalmum X*. Corpus Christianorum, Series Latina XXVIII. Turnholti 1956.

situáció), tehát: a nyilvános istendicséret. Továbbá ennek mint a keresztény identitást meghatározó alapnak az átadása, tehát: pedagógia. Továbbá mindkettő helyes szemlélete, tehát nem elrontása. Mert nem azt, nem akkor és nem úgy tenni, amint azt a dicséret megkívánja: lerontás; és nem azt, nem akkor és nem úgy átadni, amint azt a dicséret megkívánja: megrontás. És mi történik, ha a serény és dolgos jóakarát körültekint és megrontottakat lát a romok közepette? Mit cselekedhet, ha az alapok is elrontatnak? Ismét a zsoltárnál és Szent Ágostonnál vagyunk? Mondtam, hogy nehezen tudok elszakadni.

Az ősi nyugat-európai liturgikus ének, a gregorián ének szövegének négyötöd része zsoltárszövegekből áll. A különféle keresztény korok egyházzenei kultúrája természetesen mindig hozzátette ezekhez a sajátját, de tudjuk jól, hogy a hozzátételeknél, kiegészítéseknél és helyettesítéseknél mindig élni kell a kérdésekkel: mennyiben tette jól, hogy hozzátette? Miért tette hozzá? Alkalmas módon helyettesítette-e? S ha ezeket helyesen meg tudjuk válaszolni, akkor bizonyára kiderül, hogy mi szerves és mi nem, mi maradt vagy vált szakrális zenévé, és mi nem, és megmaradt-e az Egyház liturgikus mondanója a hozzátételek vagy elvevések által? S ha válaszra találunk, ne féljünk a romoktól, de legyünk türelmesek és határozottak! Mert ha más kevésbé is, de a zsoltár kiállta az idők próbáját, s még mindig azt lehet mondani, hogy liturgikus énekeink szövegének négyötöd része zsoltárszöveg. Ha valaki bizonytalan lenne ennek a kijelentésnek az igazságtartalmában, hát, kérem, nézzen utána! De hangzik-e a zsoltár? Hangzik-e négyötöd részben? Bizonyára már nem, vagy még nem, de sok helyen igen. S ha úgy van, hogy ez ennyire fontos, akkor a liturgia tanítása, továbbadása, énekes művelése vagy a mindezekben való megújulás nem történhet meg a zsoltárimádságban-zsoltárénekekben való jártasság, annak továbbtanulása és az abban való megújulás nélkül. Tehát szükséges a zsoltárok különféle liturgikus műfajokban való tanítása és éneklése.

Szent Ambrus pedagógiai példája

Szent Ambrus, Milánó IV. századi kiváló püspöke gyakorlatból és tapasztalat szerint mondja a következőket: „A történelem oktat, a Törvény eligazít, a prófécia előkészít a jövőre, a dorgálás tisztít, az erkölcs rávezet a jóra. A Zsoltárok Könyvében mindez benne van, azért mindenkinek hasznára van, s az emberi üdvösség gyógyszerét rejtj magában. [...] Mi volna hát kedvesebb, mint a zsoltár? [...] S valóban, a zsoltár áldást ad a népnek, dicséret Istennek: közös ünnepelés, egyetemes nyelv, az Egyház hangja, énekbe öntött hitvallás. [...] A gyermekek rendetlenkedés nélkül éneklük, az ifjak (és) kislányok (is) éneklük, a kicsinyek vágyódnak a zsoltározásra. [...] A templomban [...], amikor zsoltározni kezdünk, azonnal csend lesz, mivel mindenki zsoltározik.”² Eddig a hosszabb idézet. És habár lehetne még sokaktól sok szépet citálni, inkább arra figyeljünk, ahogy

² CSEL (Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum. Vindobonae 1866) 64,5, magyarul: *Zsoltárelmélkedések, zsoltármagyarázatok* (Szent Ágoston Liturgikus Megújulási Mozgalom, 1997)

Ambrus, bár nem is kifejezetten a liturgikus énekről beszél, de a zsoltaírozás technikájáról, annak jelenlétéről, annak nevelő és az imádság gyakorlatába bevezető hatásáról szól. Mi ez, ha nem az, amire ma is figyelni kell? Nemde, amit az ő milánói népe végez, kicsik és nagyok, fiatalok és öregek, az az, amit püspöksége szerint a legmegfelelőbbnek tart? Kiváló pedagógus, aki lerontás nélkül adja át és művelteti azt, ami az Egyház gyakorlata! Aki hisz abban, hogy Isten szavának az Egyház hagyománya szerinti éneklése, annak megtanítása, annak gyakorlatba vitele nem csökkenti a hitet és nem viszi ki a templomból az embereket. És úgy gondolja, hogy nem az elrontott és silánnyá vált dicséret értéktelensége és tartalmatlansága hozza meg majd az Egyház felvirágzását, hanem pontosan ellenkezőleg! Még mielőtt megromlott bármi, tette és tanította a nem romlandót. Kiállt amellett, ami makulátlan, abban buzdított, aminek létjogosultságához és értékéhez nem férhet kétség. De „ha az alapok is elrontatnak, az igaz mit cselekedhet?”

Szent Benedek és Szent Ágoston iránymutatása

Forduljunk az Egyház hagyománya szerinti énekléshez! Mit jelent ez? Mi a liturgikus imádság? „Mens nostra concordet voci nostrae!” — mondja Szent Benedek a VI. században.³ „Értelmünk legyen összhangban a szavunkkal!” És nem fordítva! Azért megfordítom, hogy érthetőbb legyen: ha a szavunk van összhangban az értelmünkkel, akkor ez úgy is mondható, hogy ami a szívemen, a számon, és ez kell is a magánimához. De a liturgiához több kell: „Értelmünk legyen összhangban a szavunkkal!” Szent Ágoston valamivel korábban Benedeknél így vélekedik Regulájában: „Amikor zsoltaírokkal és himnuszokkal Istenhez imádkoztok, azt forgassátok szívetekben, amit ajkatokkal kimondtok.”⁴ Hogyan? Az legyen bennetek, amit imádkoztok! Annak a tartalmait és érzéseit vegyétek magatokba, amit az Egyház egy ünneppel vagy egy vasárnapkal kapcsolatban előír nektek, és nem fordítva! De hát lehet, hogy ez nem megy rögtön. Nem baj! Tanítani kell! Elrontás és megfordítás nélkül kell tanítani! De nem ugyanezt a felszólítást tartalmazza másfélezer év után a II. vatikáni zsinat liturgikus konstitúciója is? Dehogynem! Szó szerint! De lehet, hogy már az alapok elrontottak? De akkor mit cselekedhet az igaz? Lássá és passzívan nézze a romokat? Szemlélje a romlást, és egy idő után már tűnjön úgy neki, hogy voltaképpen a romok tetején is lehet élni? Tanítsa meg a következő nemzedéket szemetet enni a romok tetején, mondván, jó ízű ez az étel ezen a szép helyen, együnk még többet? Mert bizony, ha nincs öntözve a növény, hát elszárad. Ha pedig tápláló trágyának vélt méreggel próbálkozunk, az élet vallja kárát.

³ Szent Benedek: *Regula*. 19,7.

⁴ „*Psalmis et hymnis cum oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in ore.*” Szent Ágoston regulája 12. Szent István Társulat, Budapest 1992.

Egy visszhangtalan egyházzene-pedagógiai felmérés

Azért, hogy az alapok bizonyos helyeken még inkább megerősítenek, 2006-ban összeült néhány ülésre egy bizottság, hogy püspöki kérésre megtárgyalja a magyar egyházzenei oktatás status quo-ját. A munkacsoport szemügyre vette az egyházzene-oktatás jelenlegi intézményrendszerét, és táblázatba foglalta, valamint összefoglaló ajánlásokat is tett. Jellemezte az egyházzene-oktatás intézményeit, legjobb tudása szerint feltárta a problémákat és megoldási javaslatokat tett általános megállapításokkal az alsófokra, középfokra és felsőfokra, valamint összefoglalta a tennivalókat is.

Most a konferencián az alapfokú egyházzenei oktatásról, legalábbis az énekes iskolák szemszögéből már volt szó, és az egyházmegyei kántorképzőkről, kántortovábbképzőkről is hallottunk már. A felsőfokú képzést is érintettünk konferenciánkon. Érdekes azonban néhány súlypontját mégis kiragadni ennek a dokumentumnak, mely részben pl. az egyházi iskolák egyházi énekkutatásának színvonalasabbá tételére tesz javaslatokat, valamint más képzési formákat is érint.

Szóba hozza a beszámoló dokumentum „az egyházzenei képzés különböző formáinak létrehozását vagy fejlesztését az állami és egyházi iskolákban az egyházzenei ismeretek és gyakorlat bővítése céljából: a) elsődrendű pasztorális szükséglet, hogy az alap- és középfokú egyházi iskolákban —például harmadik hittanóráként— külön órát biztosítsanak az egyházi ének oktatására; b) az ének-zenetagozott iskolák mintájára minél több egyházi iskolában létre kell hozni egyházzene tagozatos osztályokat, vagy legalább tanulócsoportokat; [...] Az oklevelek, diplomák „összemérhetősége” végett indokolt iskolatípusonként egységes követelményrendszer kidolgozása, mely az adott képzési formában az oktatás vezérfonalául szolgál.”

A képzési formák hasznos sokasága azonban problémákat is felvet. Biztosítható-e, hogy minden intézmény magához illő szakmai színvonalon végezze az oktatást? Kell-e tananyagukat bizonyos fokig összehangolni? Biztosítható-e az államilag akkreditált intézményekben az egyházi szempontok érvényesülése? Kap-e ez az oktatás és az itt végzett hallgató egyházi elismerést, mely megkönnyíti az egyházi szolgálatban való elhelyezkedést? Hogyan szerezhető az egyházi kezelésben lévő, nem akkreditált képzési formák (pl. tanfolyamok) számára olyan állami elismerés, mely szakmai garanciákat ad, s az intézménynek pénzügyi támogatást is biztosíthat?

Az általános és szükséges feladatok tehát a következőkben foglaltattak össze: „a) az egyes képzési típusok funkciójának, feladatának, tananyagának kellően rugalmas, mégis tisztázott leírása; b) a kimeneti rendszer (vizsgakövetelmények, vizsgabiztosi ellenőrzés, a végzett tanulmányok jogi elismerése) áttekintése és szükség szerinti kiegészítése; c) a tanári ellátottság és szakmai színvonal garanciáinak megteremtése, az adott iskolatípusokhoz illő tanári követelményrendszer meghatározása; d) az egyházi elvárások iskolatípushoz illő meghatározása és az ellenőrizhetőség garanciáinak kidolgozása; e) az

összemérhetőség biztosítása, vagyis annak lehetővé tétele, hogy a tanfolyam jellegű (nem iskolarendszerű) egyházi képzési formákban —az azonos szintű, államilag akkreditált képzéstípusok követelményeivel összemérve— a megfelelő hallgatók államilag is elismert bizonyítványt vagy oklevelet szerezhessenek, az adott intézmények pedig normatív támogatáshoz jussanak; f) annak lehetővé tétele, hogy az iskolaszerű képzési formákban tanulók az egyházi követelmények teljesítése esetén munkába állásukat segítő egyházi elismerést szerezhessenek; g) annak lehetővé tétele, hogy egymás közelében működő iskolaszerű és tanfolyamszerű intézmények áttanítással, áthallgatási lehetőségek felkínálásával segítsék egymás munkáját.”

A fenti, elvi megállapítások után a bizottság az egyes oktatási szinteket és intézményeket egyenként vette szemügyre, röviden összefoglalva mindazt, amit tudni lehet róluk, viszont a tananyagra, kimeneti követelményekre vonatkozó előírásokat egy következő munkafolyamat keretében tervezte áttekinteni, ill. kidolgozni. Természetesen mindezek már nem tartoznak részleteiben itt a mi megtárgyalandó feladataink közé, viszont a dolog ezzel az első javaslattal meg is rekedt. Visszhang és válasz nélküli maradt...

Személyes megjegyzések

Kérem, hogy engedjenek meg mindezekhez néhány személyes megjegyzést! Kis országunkban még mindig sok jó oktatási forma létezik. A tanár még mindig találkozhat a tanítványaival, taníthatja-nevelheti őket, hatással lehet rájuk. A templomok még mindig nem ürültek ki teljesen, a pap és a kántor, kórusvezető és szkölavezető is találkozhat a híveivel, legyenek azok gyermekek, fiatalok vagy idősebbek. És ezek a formák, ezek a találkozások időben történnek meg. Csakhogy az idő, és az időben történő folyamatok fenyegető felelősséggel töltenek el: Mi történik ezen találkozások alkalmával? Mi adódik át, és mi hangzik el? Mit mondanak, és mit énekelnek? Mi az, ami rohamosan a múltunkká válik?

Pl. a különféle egyházi közösségek még mindig vesznek át fenntartóként oktatási intézményeket, sok megfontolás, töprengés és mérlegelés után, számtalan problémával és nehézséggel küszködve. Közöttünk is vannak régebbi és frissebb iskolafenntartók és oktatási intézményekért felelősök.

Nemde identitás meghatározó, ami ott egyházi és liturgikus ének szempontjából történik? Nem is elsősorban egyházzénészként mondom, de egyházi emberként: a legfontosabb és a legelső minden nehézség között ez lenne! Rögtön, azonnal! Az Úr házának ékessége — ahogy Szent X. Piusz mondja motu propriojában, de legelőször is a Szentlélek templomának ékessége, aki maga az ember: legkisebb gyermek vagy legnagyobb felnőtt egyaránt! De „ha az alapok is elrontatnak, az igaz mit cselekedhet?” Sokat.

Mégis kell egyházzene-oktatás!